

המלחמה באוקראינה – המלכוד של פוטין והעדרו של מזכ"ל האו"ם מאת אל"מ (מיל') ד"ר רפאל בוכניק-חן

מבט מבס"א מס' 2,170, 20 במרץ 2022

ת קציר: המאזן שבין רוסיה לבין אוקראינה מצטייר כמצב של lose-lose, באופן שרק פתרון דיפלומטי ימנע אסון שאת השלכותיו מי יישורנו. נראה כי טרם נסגר 'חלון ההזדמנויות' לקידומה של נוסחה שתאפשר נסיבות של 'זה נהנה זה לא חסר', או בווריאציה אחרת, כל צד יוצא כשחצי תאוותו בידו.

מלחמת רוסיה-אוקראינה מסתמנת כסכסוך גיאופוליטי משנה מציאות, בהיותו החמור מסוגו מאז מלחמת העולם השנייה. ככל שהמערכה מתארכת, אם בשל הקשיים הלוגיסטיים והמבצעיים הנכפים על צבא היבשה הרוסי, או נוכח הביצועים הנרפים של מערכות הלחימה הרוסיות, יש להיערך לקראת העצמת הלחץ הצבאי הרוסי על אוקראינה, עד כדי איום בשימוש בנשק בלתי-קונבנציונאלי.

הלך רוח זה קונה לו שביתה בקרב המדינות הגובלות באוקראינה, ויש בו כדי להשפיע על חשיבה זהירה בהתייחס לנסיבות המסתמנות. ברומניה למשל, ממליצים לאחרונה, מכוני מחקר אקדמאיים בפני הממשלה בבוקרשט, לנקוט מדיניות של ניטרליות בסכסוך הצבאי הרוסי-אוקראיני. הנימוק בהקשר זה הוא כי שטחה הריבוני של רומניה אינו יכול לשמש למטרות עויינות בסכסוך פעיל. במקביל הם ממליצים לקרוא לנאט"ו ולאיחוד האירופי לחדול מרטוריקה אנטי-רוסית חריפה ולהתמקד בייזום מהלכי תיווך לסיום מעשי האיבה.

חשיבה ריאליסטית זו נשענת על ההבנה השוררת, בוודאי בקרב מדינות הגוש הסובייטי לשעבר, כי רוסיה עלולה ומסוגלת, להסיר כל רסן בפעילותה הצבאית בבואה להגשים את יעדיה ב'מבצע הצבאי המיוחד' שהיא מנהלת בעצם ימים אלה. בהינתן נסיבות אלה, שומה שתופנם ההנחה כי מעצמה בסדר גודל של רוסיה אינה יכולה להרשות לעצמה תבוסה מהדהדת בשדה הקרב. על כן, הדעת נותנת כי הספקטרום הרווי במסרי לוחמה פסיכולוגית, בעיקר כאלה המשרתים את האינטרסים של אוקראינה, עלול להתחוו כ'יצא שכרו בהפסדו' (counterproductive).

נראה כי מטרת המהלך הצבאי היזום של פוטין הייתה לשים קץ ל'מורסה' האוקראינית בעיני מוסקבה, זאת במתקפת בזק, שתכליתה החלפת המנהיגות הנוכחית וביסוס ממשלה פרו-רוסית בקייב ('ממשלת בובות'). עם זאת, משעה שאשליית ה'בליצקריג' שראה פוטין לנגד עיניו, התנפצה אל סלע ההתנגדות האוקראינית, חותר עתה הנשיא

הרוסי להימנע בכל דרך, לשקוע בבוץ האוקראיני, באופן שיזכיר את נסיבות הסתבכותה של ארה"ב בווייטנאם.

בנסיבות הנוכחיות במערכה הצבאית, גוברת הסבירות להסלמת הלחימה ביוזמתו של פוטין, באופן שיעמיד במבחן את אמינותו של המערב ואת סף הסיבולת של נאט"ו, גם בהינתן 'זליגה' של הארטילריה הרוסית אל מעבר לתחומי אוקראינה. על פני הדברים נראה כי הנשיא הרוסי מעריך כי במערב אין ניכרת להיטות להיגרר למלחמה בין גושית, שלא לומר, מלחמה גרעינית.

יצוין כי גם ניצחון צבאי רוסי עלול להתחוויר כ'ניצחון פירוס' אשר יותיר את צמרת הקרמלין חבולה ומוקצית מחמת מיאוס, כאשר הנטל הכלכלי, תולדת הסנקציות החריפות שהטיל המערב, ירבוץ על האיתנות של רוסיה, עד כדי סטטוס של חדלות פירעון, ועלול לערער את יציבותה של ההנהגה הרוסית פנימה. זאת ועוד, ניהולה של אוקראינה 'הכבושה' יחייב הקצאת מאמצים שיהיו מעבר למשאביה של רוסיה, בוודאי בנתונים של שליטה ארוכת טווח.

מנגד, דומה כי ההנהגה האוקראינית בראשותו של וולודימיר זלנסקי פועלת מתוך הנחות עבודה תלושות מהמציאות, ומתבשמת מהעובדה כי צבא מסב אבדות משמעותיות לכוחות הרוסיים. סיסמאות הניצחון, המהוות מעין מוטו של העמידה האיתנה של צבא אוקראינה ומרכיב מרכזי במסרי העלאת המורל של האוכלוסייה, חרף מראות ההרס המחרידים במרבית מערי המדינה, מתחווירות יותר ויותר כמקח טעות, נוכח האסקלציה בהפעלת כוח האש של הרוסים.

זלנסקי וצבאו מאמינים כי יוכלו לבלום את מאמצי צבא היבשה הרוסי לפרוץ לבירה קייב, ולתרחיש כזה הם נערכים; אולם מסתמן כי המאמץ האופרטיבי הרוסי מתמקד בקצב אש רצחני במתווה של הטלת אימה על תושבי הבירה, שתכליתו ריקון מסיבי של האוכלוסייה האזרחית באופן שיוביל לנפילת העיר כפרי בשל לידי כוחותיו של פוטין. בשונה ממאמץ מערכתי זה, משקיע צבא רוסיה מאמץ נחרץ בחזית הדרום מזרחית של אוקראינה, כדי לייצר רצף טריטוריאלי אל חצי האי קרים, באופן שייקבע שליטה רוסית מלאה על החוף המערבי של הים השחור.

המאזן שבין רוסיה לבין אוקראינה מצטייר אפוא כמצב של lose-lose, באופן שרק פתרון דיפלומטי ימנע אסון שאת השלכותיו מי יישורנו... נראה כי טרם נסגר 'חלון ההזדמנויות' לקידומה של נוסחה שתאפשר נסיבות של 'זה נהנה וזה לא חסר', או בווריאציה אחרת, כל צד יוצא כשחצי תאוותו בידו. דומה כי מה שעשוי להוריד כל אחד מהצדדים מהעצים הגבוהים עליהם טיפסו הוא גורם מעצמתי שיוכל להתקבל כהוגן ומקובל על שני הצדדים; על פני הדברים אפשר כי סין, אשר לה קשרים הדוקים עם הצדדים הניצים תוכל להרים את הכפפה.

כך או אחרת, מסתמן כי המלחמה הרוסית-אוקראינית הפיחה רוח חיים בקרב ברית נאט"ו, ובעיקר יצקה תכנים מחייבים יותר למסגרת הטרנס-אטלנטית, באופן הצפוי להחזיר את ארצות הברית לעמדה הגמונית בזירה הבינלאומית, עד כדי נכונות ומוכנות למעורבות צבאית ממשית במסגרת הברית הצפון אטלנטית. בה בשעה, ניכר כי בכוננת מדינות מרכזיות במערב אירופה להגדיל משמעותית את תקציבן הצבאי, באופן המשנה את סדרי העדיפויות הלאומיים שלהן. לא ניתן להתעלם גם מההרהור המעשי של מדינות ניטראליות מסורתיות, דוגמת שוויץ, שבדיה ופינלנד לשנות סטטוס זה.

מושגים שהיו שהאמינו כי חלפו מן העולם, דוגמת 'המלחמה הקרה' ו'מסך הברזל', מקבלים לנגד עינינו משמעות מעשית, באופן הטומן בחובו פוטנציאל הסלמה העלולה לצאת משליטה בנתונים של מיסקלקולציה. המגמה במערב למתוח קו בין מדינות שיסווגו כאוטוריטריות לבין דמוקרטייות, עלול לדחוק את רוסיה, ואולי אף את סין להעצמת העויינות כלפי מדינות ברית נאט"ו. ההיתכנות הסבירה שגם יפן תטה כתף למערך האנטי רוסי עוד תרחיב את תוחלתו של 'מסך הברזל' גרסת 2.0.

הסנטימנט הרווח במערב נוטה לשרטט עתיד קודר לרוסיה שלאחר הפלישה לאוקראינה, ויש המזהים בהסתבכות הרוסית באוקראינה, קווי דמיון להתפוררות האימפריה הסובייטית לאחר נפילת חומות ברלין, אלא שהפעם תהא זו רוסיה שתחווה תהליך של דקדנציה. הגם שזהו תרחיש קיצון, סביר כי המערב משתמש במוטיב זה כציר חשוב ב'לוחמה הרכה' נגד רוסיה, באמצעים גלויים וחשאיים.

המושג 'מלכוד' כוחו יפה כדי לתאר את המצב המורכב אליו נקלע פוטין, באופן שהחלטה על הפסקת הלחימה או לחילופין העמקתה, תותיר רישומה השלילי על מעמדה הגיאופוליטי של רוסיה. דווקא בשל כך עלול הנשיא הרוסי לשקול נקיטה במהלכי הסלמה חריפים, ובכלל זה לראשונה, 'נפנוף' ישיר בכוונה לשימוש בנשק גרעיני טקטי כדי להכריע את המלחמה.

הנעלם הגדול בנסיבות אלה הוא דווקא מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש, שעשוי להפוך לדמות מפתח כמי שמעורבותו תוכל לבלום הדרדרות בלתי נשלטת של המלחמה באוקראינה, עד כדי מלחמת עולם. גוטרש מצטייר עד כה כדמות חיוורת למדי, לעומת חלק מקודמיו, ובפרט המזכ"ל המיתולוגי של האו"ם, דאג המרשילד, אולם בהעדר תיווך אפקטיבי עד כה, עשויה להזדמן לפתחו שעת כושר של ממש.

** אל"מ (מיל') ד"ר רפאל בוכניק-חן מומחה לענייני המזרח התיכון ויחסים בינלאומיים. שירת 26 שנים בחיל המודיעין. כיהן שלוש שנים במשרד ראש הממשלה ובמשרד הביטחון. כיום חוקר בכיר במרכז בס"א.*